

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
25-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-25**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-25**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 20 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ГЕОГРАФИЯ

1. Джаббарова Назокат Рашидовна УЗБЕКИСТАН И ВЕЛИКИЙ ШЁЛКОВЫЙ ПУТЬ	7
2. Achilova Ibodat Shixnazar qizi GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLAR VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH.....	9
3. Botirova Mavjudaxon Muhammadsoliyevna, Abdurahimova Alfiraxon Abdullayevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ATROF MUHITINI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL USULLARNING AHAMIYATI	10
4. Mamirova Gulnoza Xamraqulovna GEOGRAFIYA TA'LIMINING SAMARADORLIGI	12
5. Nurullayeva Tursunoy Ergash qizi IQLIM MA'LUMOTLARI ASOSIDA SUV RESURSLARIDAN OQILONA FOYDALANISH	14
6. Xamidova Muxarram Davronbek qizi PARPI (ACANITUM) NING TARKIBIDAGI ALKALOIDLARNI HAYVON PAPULYAR MUSKULLARIGA TASIRINI ANIQLASH.....	16
7. Xudayberganova Manzura Iskandarovna EKOLOGIK MUAMMOLAR YECHIMI	18

ГЕОГРАФИЯ

УЗБЕКИСТАН И ВЕЛИКИЙ ШЁЛКОВЫЙ ПУТЬ

*Джаббарова Назокат Рашидовна
учитель географии школы №5
Навоийской области Кизилтепинского района
телефон: 906198035.nazokat.djabbarova.@.mailru.*

Аннотация: Великий шелковый путь на протяжении многих веков соединял страны такими мирными актами, как торговля, обмен культурными и духовными ценностями, что является уникальным для всего человечества. Специальная долгосрочная программа, которая включает предложения о возрождении исторического наследия, была создана совместно с ЮНЕСКО. В 1994 году была принята самаркандская декларация «О возрождении Великого шелкового пути»

Ключевые слова: возрождение , историческое наследие, караван, долгосрочная программа, различные культуры, мировые туристические центры, памятник исламской архитектуры.

В течение I-XI веков существовали тысячи больших и малых дорог, пересекающих Азиатский континент и ведущих на Запад. По ним следовали караваны, и каждый из них был заполнен экзотической одеждой, восточными товарами и пряностями. На пути следования росли большие и малые города, караван-сараи .Были созданы многочисленные центры национальных ремесел, художественные школы, медресе, замки, мавзолеи. Торговцы, миссионеры и паломники путешествовали, принося новые религии, обычаи, товары (стекло, фарфор, мыло, порох) и самое интересное - различную культуру. Великий шелковый путь на протяжении многих веков соединял страны такими мирными актами, как торговля, обмен культурными и духовными ценностями, что является уникальным для всего человечества. Специальная долгосрочная программа, которая включает предложения о возрождении исторического наследия, была создана совместно с ЮНЕСКО. В 1994 году была принята самаркандская декларация «О возрождении Великого шелкового пути». Главный туристический путь пересекается с 32 большими и малыми городами Центральной Азии. Жемчужинами Великого шелкового пути являются Ташкент, Самарканд, Бухара, Хива и города Ферганской долины. Вас ожидает захватывающее путешествие в прошлое. Великий шелковый путь некогда связывавший Европу с Азией, способствовал развитию и процветанию региона Центральной Азии, и в частности, Самарканда, Бухары, Хивы и Шаша (современный Ташкент), сохранивших до наших дней неповторимый колорит восточных городов с их площадями, караван-сарайами и средневековыми памятниками исламской архитектуры. Последние-то и создали всемирную известность этим городам Узбекистана, который постепенно превращается в один из мировых туристических центров в Азии. Узбекистан на Великом Шелковом пути подобно жемчужинам, рассыпанным по Великому Шелковому Путю, сверкают под ярким солнцем города современного Узбекистана. Эта страна особенно богата историческими артефактами. Здесь всегда кипела жизнь, разрасстались и появлялись города, развивались строительство, торговля и ремесла востока на запад, начиналась в столице древнего Китая - Чанъане и следовала до его северо-западных границ вдоль пустыни Гоби, через Таримский бассейн, далее по Восточному Туркестану. Переправившись через Тянь-Шань, часть караванов шла через Ферганскую долину и Ташкентский оазис в Самарканд - столицу Согдианы, Бухару, Хорезм, далее к берегам Каспия. Часть караванов из Самарканда держала путь в Бактрию и через долину Кашкадарья выходила к Термезу, откуда, переправившись через Амударью, направлялась на Юг в Бактрии и Индию. Другое ответвление дороги из Тарима огибало пустыню Такла-Макан с юга и

через Хотан и Яркенд вело в Бактры (северный Афганистан) и Мерв, откуда через Персию, Сирию доходило до Средиземноморья, и часть товаров морем попадала в Рим и Грецию. Таким образом, такие известные узбекские города как Самарканд, Бухара, Хива, Ташкент, Термез, Ургенч, Фергана служили наземными маяками на Великом Шелковом Пути. Цветущие города-оазисы, выраставшие вдоль Шелкового пути, становились международными перевалочными пунктами для товаров, являлись жизненно важными центрами торговли, ремесел, распространения различных культур...

Великий Шелковый путь – грандиозный торговый маршрут, соединивший Восток и Запад и ставший причиной возникновения множества уникальных городов, исторических памятников, обычаяев и даже государств.

История Великого Шелкового Пути Основание Шелкового пути относят ко II веку до н.э остального мира. Трансконтинентальные контакты развивали замкнутые системы сельских общин , расширяли кругозор людей , способствовали более интенсивному развитию интеллектуальной сферы . Разумеется , древние торговцы , движимые , в первую очередь , заботой о прибыли , едва ли имели в виду такой результат своей деятельности , но именно в этом и заключается феномен Великого Шелкового Пути , внесшего уникальный вклад в мировую цивилизацию

Список использованной литературы:

1. Аскаров А.А. История Узбекистана (с древнейших времён до V в.н.э.) - Т.; Узбекистон, 2014.
2. На среднеазиатских трассах Великого шёлкового пути. Очерки истории и культуры. — Т.: Фан, 2019.
3. Радкевич В.А. Великий шёлковый путь, — М.: Агропромиздат, 2015.
4. Озерова Н.Г. Великий шелковый путь: формирование и развитие (научно-методическое пособие) – Т.: Изд. ТЭИС, 2015

GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLAR VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

*Achilova Ibodat Shixnazar qizi
Xorazm viloyati, Urganch tumani 12-sonli
maktabning geografiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabda geografiya fanini o'qitishda yangicha yondashuvlar va interfaol usullardan foydalanish haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: geografik iqlim, mintaqa, turli materiallar, globus, xarita.

Fan va texnikaning jadal rivojlanishi mustaqil mamlakatimizda sanoat va qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining qiyofasini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Bu vaziyat esa o'z-o'zidan tabiiy fanlarga bo'lgan e'tiborni kuchayishiga va talabni oshishiga sabab bo'ladi.

Bilamizki, geografiya fanini o'qitishda turli bosqichlarda amalgam oshiramiz. Mavzuga qarab yo'lni tanlashimiz mumkin. Masalan, mavzu qobiqlar to'g'risida bo'lishi mumkin. Qobiqlarni o'rghanish jarayonida chizma ko'rinishidagi materiallardan foydalanish mumkin. Yoki yasalgan maketlar ham o'quvchilarda tasavvurni oshishiga yordam bera oladi.

Davlat ta'lif standartlarida ko'zda tutilgan "Yer sharining qobiqlarini bilish, har bir qobiq tabiatini tushuntira olish", "okean tabiatini bilish", "Ta'lif to'g'risida", "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi hamda Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'limi tashkil etish to'grisida" 1998 yil 13 maydagi 203 sonli qorori talablariga ham mos tushishini eslash o'rnlidir.

Dastur va qo'llanmalarning hajmi chegaralanganligi va gidrosferaga oid bilim va ko'nikmalarini berishga oid mahsus qo'llanmalarni deyarli yo'qligi dars jarayoni va amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishda katta qiyinchiliklarni olib keladi.

Gidralogiyaning maqsad, vazifalari, asosiy elementlari haqida malumotlarni o'rghanish maqsadga muvofiq.

Gidralogiyani o'rghanish geografiya fanida qiyin masala bo'lib kelmoqda. Ammo qolgan darslarni, xususan, davlatlar tuzilishi, joylashuvi, aholi zichligi va shunga o'xshash mavzularni o'rghanish uchun qo'llanmalar yetarli. O'quv materiallari ham anchagina. Ayniqsa ushbu jarayonda xarita va globus kabi o'quv qurollaridan foydalanish o'quvchilarni fanga qiziqishini orttiradi. Sababi ko'z bilan ko'rib, aqliy tushunish ma'lumotlarni katta qismi xotiraning yuqori qismida qolishiga yordam beradi.

Hamda quyidagi o'yinlardan foydalanish ham maqsadga muvofiq:

"Atamalar zanjiri" dan o'tgan mavzuni yakunlash qismida foydalanylarda o'quvchilarning kichik guruh a'zolaridan og'zaki holda atamatlatni ketma-ket avvalgilarini takrorlagan holda mazmuni va mohiyatiga ko'ra o'zaro bog'liq holda yangi atama qo'shishi talab etiladi. Guruhning birinchi ishtirokchisi bitta atama bilan boshlagan o'yin yakunida guruh a'zolari soniga teng atamalar zanjiri vujudga keladi. Ikkinci bosqichda mazkur atamatlarga ta'rif berish va ularni izohlash talab etiladi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda yosh avlodni har tomonlama yetuk va barkamol qilib tarbiyalashga katta e'tibor berilmoqda. Xususan, ta'lif tizimi sifatini yanada oshirish, o'quvchilarning bilim saviyasini yuksaltirish, o'qitish jarayonida yangi pedagogik tehnologiyalardan foydalangan holda darslarni tashkil etish bugungi kunda davlat siyosati darajasiga ko'tarilmoqda. Xatto olis qishloqlarimizda ham lokal darajadagi pedagogik texnologiyalardan foydalanish ildam yo'lga qo'yilmoqda. Yurtimizda ta'limga berilayotgan e'tibor va g'amxo'rlik dunyoning rivojlangan davlatlari e'tiborini o'ziga jalb etmoqda. Dunyoning ilg'or mamlakatlari bizning ta'lif tizimimizdagilislohotlarni o'zlarining o'qitish jarayonlarida keng tadbiq etishmoqda. Lokal darajadagi pedagogik tehnologiyalardan foydalanish darsning muayyan qismida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirib, ta'lif samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bugungi kun o'quvchisining bilim saviyasiga juda katta talablar qo'yilmoqda. Bunda esa o'qituvchining pedagogik mahorati katta rol o'ynaydi. Bu jarayonda o'qituvchining eng yaxshi "yordamchisi" lokal darajadagi pedagogik texnologidir.

Foydalilanlgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "O'zbekiston geografiya jamiyat" 41-jild T, 2013

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ATROF MUHITINI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL USULLARNING AHAMIYATI

*Botirova Mavjudaxon Muhammadsoliyevna
Andijon viloyati Qo'rg'ontep tumani 3-umumta'lismaktabi boshlang'ich sinfi o'qituvchisi
Abdurahimova Alfiraxon Abdullayevna
Andijon Viloyati Marhmat tumani 42-umumta'lismaktabi boshlang'ich sinfi o'qituvchisi*

Anotatsiya: Boshlang'ich sinflarda ekologik tarbiyani shakllantirishda rivojlangan mamlakatlarda interfaol usullardan keng foydalanilmoqda. Ta'lismarjonalarda jamoaviy muhitni rivojlantrib o'quvchilarini evristik suhbatini oshirmoqda.

Kalit so'zlar: Ekologik tarbiya, metodlar, didaktik vazifa, strategiyalar, grafik organeyzorlar, interfaol metodlar, evristik suhbat.

"Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala—bu yoshlарimizning odobaxloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryabdi. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlар. Mayli, yoshlар o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimning avlodimiz degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib tursin. Biz bunga tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobiga erishamiz", -deydi Sh.M.Mirziyoyev o'zining nutqida.

Hozirgi vaqtida ta'lismarjonalarda o'qitishning zamonaqiy metodlari keng qo'llanilmoqda. Bu metodlarni qo'llash o'qitish marjonalida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviydars shaklini saqlab qolgan holda uni ta'lismarjonalarda faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'lismarjonalarda o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda ta'lismarjonalarda samaradorligini kafolatlovchi zamonaqiy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta'lismarjonalarda turlari ko'p bo'lib, ta'lismarjonalarda deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadari uchun moslari mavjud. Bu metod turlarini to'g'ri tanlash uchun dars marjonalida oqilona tashkil qilinishi, ta'lismarjonalarda oluvchilarining qiziqishini orttirib, ularning ta'lismarjonalarda faolligi mutassil rag'atlantirilib turilishi, o'quv materiallarni mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishslash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va ta'lismarjonalarda oluvchilarini amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lismarjonalarda maqsadi, ta'lismarjonalarda oluvchilarining soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv moddiy sharoiti, ta'lismarjonalarda davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati e'tiborga olinadi.

Interfaol metodlar deganda – ta'lismarjonalarda faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lismarjonalarda markazida ta'lismarjonalarda oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi.

Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol metodlar quyidagilar sanaladi:

1. Metodlar: "Keys-stadi", "Blits so'rov", "Modellashtirish", "Ijodiy ish", "Muammoli ta'lismarjonalarda oluvchilarining qiziqishini orttirib, ularning ta'lismarjonalarda oluvchilarini amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lismarjonalarda maqsadi, ta'lismarjonalarda oluvchilarining soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv moddiy sharoiti, ta'lismarjonalarda davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati e'tiborga olinadi.

2. Interfaol ta'lismarjonalarda strategiyalar: "Aqliy hujum", "Bumerang", "Zinama-zina", "Zig-zag". Bu usulda guruh ishini strategik tashkil etishga asosanadi.

3. Interfaol grafik organayzerlar: "Baliq skeleti", "Venn diagrammasi", "Klaster", "Nima uchun?", "Qanday?". Bunday mashq'ulotlarda asosiy fikrlar turli grafik shakllarda yozma ko'rinishda ifodalananishga asoslanadi.

Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan ona tili, matematika, o'qish, odobnomalari, tabiatshunoslik darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lismarjonalarda alohida o'rinni tutadi. Boshlang'ich sinflarda ekologik tarbiyani oshirishda interfaol usullardan keng foylalanilsa bo'ladi. Ularning jamoaviy tarkiblariga e'tibor bergan holda ya'ni qiz bolalar va o'g'il bolalar soniga qarab kichik guruhlarga ajratib jamoaviy o'quv muassasasi maydonida tabiatga ekskursiya uyushtirish, ekskursiya davomida ekologik bilimlarni o'qituvchi tomonida berib borilishi o'quvchilarining

ekologik tarbiyasini o'sishiga olib keladi. O'zaro fikr almashish jarayoni hosil bo'ladi. Bolalarda bilim ilishga havas, qiziqish ortadi, o'zaro do'stona munosabatlar shakllanadi. Ta'lim erishda o'quvchilarning psixologik holatiga ham alohida e'tibor berish talab etiladi. Bilimi bor ammo uni to'laqonli ifodala bera olmaydigan o'quvchilarни interfaol metodlar yordamida evristik (fikrlash, izlash, topish) suhbatini shakllantirish mumkin bo'ladi. Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, ta'lim berish jarayonida o'qituvchi hamisha bosh ro'lda bo'lishi hamda mavzuga ijodiy yondashishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. D.Azizova "Boshlang'ich sinflarda interfaol usullardan foydalanish" uslubiy qo'llanma.
2. <https://shuhratbek.uz> Ta'lim metodlari. 09.04.2017

GEOGRAFIYA TA'LIMINING SAMARADORLIGI

*Mamirova Gulnoza Xamraqulovna
Marg'ilon shahar 19-maktab
geografiya fani o'qituvchisi
e-mail:gulnoz@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada geografiya fanini o'qitish jarayoni, o'quvchilarni fanga qiziqtirish va geografiya fanini rivojlantirish, geografik materiallar yuzasidan mulohazalar berilgan

Kalit so'zlar: ta'lif sohasi, geografiya fani, geografik ta'lif, maktab

Geografiya talimida kadrlar yetishtirish masalasi sekin-asta yo'lga qo'yildi. 1927-yilda Samarqand oliv pedagogika instituti ochildi. 1930 yillar oxirlariga kelib oliv ma'lumotli geografiya o'qituvchilar yetishib chiqqa boshladи. Bular N.Ibodov, G.Nazarov, I.Mirzaboyev, A.Axrorov va boshqalar edi. 1930 yillarning o'rtalarida Toshkent, Buxoro, Samarqand keyinchalik Nukus, Urganch, Qo'qon, Andijon shaharlarida pedagogika institutlari ochildi. Maktab geografiyasining taqdirini hal etishda maktab geografiyasi va ilmiy geografiyasining taqdiriga katta VKP ning 1931-yil 5-sentabr va 1932-yil 25-avgust qarori ta'sir etdi. Geografiyanı boshqa metodlar tarkibida o'rghanishga qat'iy xotima berdi. Geografiyanı boshqa predmetlar orasida keng huquqli bo'lishiga imkon yaratdi. Geografiyaning alohida fan ekanligini isbotlab berdi.

O'zbekiston maktablarida geografiya ta'lmini (darsliklar va dasturlari mazmunini, o'qitish metodlari, o'quv moddiy bazasi, kadrlar tayyorlash va boshqa xususiyatlarga ko'ra) 4 ta bosqichga ajratish mumkin. 1-bosqich-1918-1934- yillarni o'z ichiga oladi. Bu davr o'zbek maktablarida geografiya o'qitishni yo'lga qo'yish bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda yangi tipdag'i maktablar bilan eski tipdag'i maktablar solishtirilganda bir qancha tafovutlar yuzaga keldi. Yangi tipdag'i maktab geografiyasiga asos solindi. Dasturlar asosida 1922-1923-yillarda o'qitishning «kompleks dasturlari» ishlab chiqildi. Bu turli variantlarda bo'lib necha marta o'zgardi va 10 yil mobaynida qo'llanildi. Geograf materiallar kompleks mavzular orasiga singib ketdi. 2-bosqich-1934-1955-yillarni o'z ichiga oladi. O'zbek maktablarida geografiya o'qitishning muayyan bir tartibga tushish bosqichi. Bu davrda yagona dastur asosida muayyan darsliklar yaratildi. O'quvchi va o'qituvchilar uchun o'quv qo'llanmalari ko'proq nashr etila boshlandi. O'zbek tilida metodik qo'llanmalar vujudga kela boshladи. Maktab geografiyasiga hissa qo'sha oladigan metodistlar, geografiya o'qituvchilar yetishib chiqqa boshladи. Ko'plab metodik kitoblar o'zbek tiliga o'girildi.

3-bosqich-1956-1966-yillar. Bu davrni maktab geografiyasini turmush bilan bog'lash bosqichi desa bo'ladi. Bu davrda maktab geografiyasi bo'yicha milliy tadqiqot ishlari olib borildi. O'qitishning samarali xillari tobora kengroq joriy qilina boshlandi. Mahalliy aholidan milliy kadrlar, yirik geograf va metodistlar yetishib chiqdi. O'quvchi va o'qituvchilar uchun ilmiy ommabop va metodik adabiyotlar tarjima qilindi. Geografik atama va nomlar ma'lum bir tizimga tusha bordi.

4-bosqich-1967-1990-yillar. Bu darvda ta'lif sohasida turli o'zgarishlar paydo bo'ldi. O'quv ko'rgazmali qo'llanmalar chop qilindi. Ta'limi isloh qilish borasida bir qator tadbir va o'zgarishlar amalga oshirildi. Muayyan darsliklar tizimi va yangi o'quv kartalari paydo bo'ldi. O'lkashunoslikka e'tibor birmuncha pasaydi. Ammo o'zbekiston geografiyasini o'rghanish bo'yicha soatlar hajmi 20% dan oshmaydi. Oktabr to'ntarishidan keyin sovet maktabini isloh qilishdan boshlandi. Dastlab maxsus qarorlar asosida 9 yillik yagona mehnat maktablari tashkil etildi. Bu maktab ikki bosqichdan iborat. Birinchi bosqich 1-5 sinflar, 2-bosqich 6-9-sinflardan iborat. Bunday maktabda geografiya ta'limi maqsad va mazmun jihatdan o'zgardi.

5-sinfda mamlakatshunoslikka oid bo'lgan ma'lumotlar va «qit'alar geografiysi» o'rghanilar edi. 6- va 8- sinflarda Rossiya geografiyasi, 8-sinfda iqtisodiy geografiya, 9-sinfda astronomiya va astrologiya o'rghanilar edi. Mazkur dastur o'quvchilarning geografiyaga oid bilimlarini oshirishda katta rol o'ynaydi. Unda geografiyaga ajratilgan soatlar miqdori ancha ko'p edi. 1924-yildan 1930- yillarda maktab geografiya ta'limi uchun og'ir yillar bo'ldi. 1924-yildan boshlab maktab geografiyasi yangicha dasturlar asosida ishslashga o'tdi. Ammo bu darsliklar bo'yicha, geografiya bo'yicha aloxisa predmetlar yo'q edi.

1-4 sinflarda alohida geografiya kurslari o'rmini kompleks mavzular egalladi. 4-sinfda Rossiya geografiyasi va boshqa fanlar georafiyasi o'rgatilar edi. Masalan. 1-sinfda yil fasllari, sinfda

mahalliy tabiat va xo‘jalik bilimlari edi. 4-sinf Rossiya geografiyasi va boshqa fanlar geografiyasi o‘rgatilar edi. Ikkinchi bosqich sinflarida geografiya, biologiya, tarix, jamiyatshunoslik fanlari tarkibiga singib ketgan edi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Q.Baxromov , U.Nurov. Geografiya darslarida karta va globus bilan ishlash metodikasi. Buxoro 2005 yil.
2. Q.Baxromov. Xalq maqollari - geografik bilim manbai.Buxoro 2006.
3. Q.Baxromov, A. Jo‘rayev. Ta’limning interfaol usullari. Buxoro 2007 yil
4. R.Kurban niyozov. Geografiya o‘qitish metodikasi. Toshkent 2001.

IQLIM MA'LUMOTLARI ASOSIDA SUV RESURSLARIDAN OQILONA FOYDALANISH

*Nurullayeva Tursunoy Ergash qizi
Xorazm viloyati Bog'ot tumanidagi
1-son umumiy o'rta ta'lim maktabi
geografiya fani o'qituvchisi
Telefon:+998(99) 967 26 77
tursunoy-3010@mail.ru*

Annototsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston iqlim o'zgarishi oqibati suv resusrlaridan foydalanishda e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan bir qator omillar yuzaga kelganligi buning uchun suvni tejovchi texnologiyalarni ommalashtirish va iqlim o'zgarishiga moslashish, sug'orishning yangi zamonaviy usullaridan foydalanish to'g'risida tafsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Global iqlim o'zgarishi, geotizm, ekolgik muammo, yangi zamonaviy suvni tejash usullari.

Bugungi kunda iqlim o'zgarishining salbiy ta'siriga uchramagan bironta mamlakat topilmaydi. Issiqxona gazlari hajmi tobora kattalashib, hozirda 1990 yilga nisbatan 50 foizga oshgan. Bundan tashqari, yer haroratining ko'tarilishi iqlim tizimimizga salbiy ta'sir ko'rsatib, orqasiga qaytarib bo'lmaydigan oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bunday holat tezkor choralarning qabul qilinishini talab qiladi.

Global iqlim o'zgarishi bu sayyoramizda faqat haroratning o'rtacha yillik ko'tarilishi emas, balki barcha geotizimning o'zgarishi, muz va doimiy muzliklarning erishi, yog'ingarchilikning bir tekisda yog'masligining ortishi, daryolar oqimi rejimining o'zgarishi va iqlimning beqarorligi bilan bog'liq boshqa o'zgarishlar demakdir.

O'zbekistonda iqlim o'zgarishi e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan boshqa quyidagi oqibatlarga olib kelishi mumkin:

1. Suv resurslari tanqisligining ortishi;
2. Muz va qor qoplamlari kunlar davrining 7-10 kunga kamayishi;
3. Qurg'oqchilik xavfi takrorlanishining ortishi (bugunda so'ngi 10 yilda har 3 yilda);
4. O'rtacha haroratning ortishi;
5. Issiq mavsumning 10-15 kunga cho'zilishi;
6. Seryog'in yoki umuman yog'ingarchiliksiz kunlar sonining ortishi;
7. Qishloq xo'jaligida yetishtiriladigan ekinlar tarkibining o'zgarishi;
8. Harorat ko'tarilishi tufayli aholi salomatligining yomonlashishi bilan bog'liq muammolarning ortishi;
9. Iqtisodiy sohalar ta'sirida tarmoqlarning Tubdan o'zgarishi hamda yana ko'plab oldindan aytib berish mushkul bo'lgan oqibatlar.

Iqlim o'zgarishining og'ir oqibatlarini yumshatish va yengib o'tish kuchlarning birlashishini hamda manfaatdor barcha tomonlarning maqsadli yo'naltirilgan hamkorligini talab qiladi. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq ortga surib bo'lmaydigan vazifalar qatorida suv, yer va energetik resurslarni tejash va ularni samarali ishlashiga yordam beruvchi yetakchi texnologiyalarni tatbiq qilish, agro'rmونchilik amaliyotini keng tatbiq qilish, yangi ekologik sof ishlab chiqarish va havoga zararli gazlarning tabiatga chiqishini kamaytirish bilan bog'liq vazifalarini ta'kidlab o'tish zarur.

Iqlim o'zgarishlari agrar sektorga va uning asosi bo'lmish sug'oriladigan yerlarga ta'sirini baholash respublikamiz uchun muhim masaladir, chunki

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi suv resurslarining asosiy

iste'molchisi hisoblanadi va 93% yer usti suvlari sug'orishga ishlataladi. Iqlim isishi suv balansi sarfining asosiy yo'nalishi bug'lanishning kuchayishiga va tanqisligi sharoitida sug'orish suvlari qo'shimcha xarajatlarini yangi iqlim sharoitiga baholash zarur.

Atmosferaga chiqariladigan issiqxona gazlari miqdorini kamaytirish va hozirda kuzatilayotgan hamda kelajakda kutilayotgan iqlim o'zgarishi oqibatlariga moslashishdir. Zarur choralarni o'z vaqtida qabul qilmaslik, atmosferada issiqxona gazlari konsentratsiyasining bundan keyin ham ortib borishi davlatlarning iqlim o'zgarishi sohasidagi harakatlari uchun katta resurslar talab

qilishi mumkin.

Sanoatda ham suvdan foydalanishning samarali usullaridan kam foydalaniladi. Foydalanilgan suvni tozalash, berk havzalar tashkil qilish sanoat korxonalarini nazorat qilish, belgilangan normalarga rioya qilish masalalariga katta e'tibor qaratilishimiz lozim.

Qishloq xo'jaligida suvdan oqilona foydalanishda quyidagi usullardan foydalanish samaralir-oqdir. Yangi zamонавији суви текшеруви ўсуллари, я'ни innovatsion сув тежамкор texnologiyalardir. Ushbu sug'orish usullari texnologik jihatdan an'anaviy sug'orishdan farq qiladi. Bunga: tomchilatib sug'orish, yomg'irlatib sug'orish, yerni lazerli tekislash, yer ostidan tomchilatish, pylonka tashlab sug'orish, pylonka quvurlar orqali sug'orish, beton va plastmas latoklar yordamida suvni uzatish, tuproqni mulchilash kabi bir qator sug'orish usullarini aytish mumkin.

Iqlim o'zgarishining og'ir oqibatlarini yumshatish va yengib o'tish kuchlarning birlashishini hamda manfaatdor barcha tomonlarning maqsadli yo'naltirilgan hamkorligini talab qiladi. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq ortga surib bo'lmaydigan vazifalar qatorida suv, yer va energetik resurslarni tejash va ularni samarali ishlatishga yordam beruvchi yetakchi texnologiya ishlab chiqish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Rasulov A.R., Xikmatov F.X. O'zbekiston suv resurslari, ularni tejash va muhofaza qilish yo'llari. – Toshkent, 1989. – 21b.
2. Z.A Artukmetov, H.Sh Sheraliyev “ Qishloq xo'jaligida suv resurslardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini oshirish” T-2007

**PARPI (ACANITUM) NING TARKIBIDAGI ALKALOIDLARNI HAYVON
PAPULYAR MUSKULLARIGA TASIRINI ANIQLASH.**

*Xamidova Muxarram Davronbek qizi
ADU biologiya yo'nalishi 3-kurs
Telefon: 998(93)1799894*

Annotatsiya. Parpi o'simliklar tarkibida uchraydigan modalardan alkalodlar o'simlikning yerustki va yer ostki qismida uchrab , hayvonlarning populyar muskullarini qisqarishini o'rganishda keng qo'llanilmoqda.

Kalit so'zlar. Jung'or parpsi. Oqdahanli parpi, qorako'l parpsi, alkaloid, akonitin, zongorin, mezokonitin, lappokanitin, ekselzin, aksinatin, koridin, glaunidin, yurka artimiyasi, paraksizmal taxikardiya, exstrasistola.

Parpi turkumiga kiruvchi turlar Ayiqtovondoshlar-Ranunculaceae oilasiga mansub hisoblanadi. Parpi ko'p yillik o'tsimon o'simli. O'simlikni bir necha turlari bor: qorako'l parpsi(Acanitum karakolicum Rapcs), zarafshon parpsi(Acanitum zeravshanikum) , jung'or parpsi (Acanitum soongaricum Stapf), oqdahanli parpi (Acanitum leucostomum Worsach) va oq parpi (Aconitum talassicum M. Pop) (2).Keyingi vaqtarda ba'zi sistematik –botaniklarning Acanitum soongricum Stapf bilan Acanitum karakolicum Rapcs bu ikki turni nomini birinchi turni sinonimi qilib hisoblamoqdalar. Hozircha darsliklarda parpi turini eskicha holda keltirish lozim deb topilmoqda. Acanitum soongaricum Stapf va Aconitum karakolicum Rapcs Tyan-Shan bo'yalaridagi suv bo'ylarida, tog'dagi nam o'rmonlarda o'sadi. Acanitum karakolicum Rapcs Issiqko'l atrofida ham uchraydi. Acanitum leucostomum Worsach Qizg'ziston va va Qozog'istonning baland tog'li tumanlaridagi tog'larda ,o'rmon chetlarida, Alp yaylovlarida hamda tog'dagi daryo va daryochalar qирг'oqlarida ham boshqa namli yerlarda o'sadi. O'simlik bu yerda katta katta parpizorlarni tashkil qiladi. Uning asosiy sanoat talabini qondiradigan katta zaxirasi Issiqko'lning sharqiy qismida joylashgan.[3-361]

Barcha turida ham ildizlari konussimon shaklda, tuganakka o'xshab ketadigan bo'ladi. Yozda asosiy tuganak ildizidan yosh tuganakchalar paydo bo'lib, kuzga borganida to'la-to'kis yetilib qoladi va kelasi yil bahorda undan yangi, yosh o'simlik o'sib chiqadi.[6] Jung'or parpsi bo'yi 70-130 sm ga yetadigan , poyasi tik o'suvchi ,yuqori qismi tukli o'simlik. Bargi oddiy , ustki tomoni to'q yashil, asos qismigacha panjasimon ajralgan (yani 1-3 bo'lakchaga ajralgan), poyada ketma ket joylashgan. Gullari shingilda to'plangan. Gullari qiyshiq. Mevasi ko'p urug'li , 3-5 ta bargchadan iborat. Iyul – avgust oylaida gullaydi. Qorako'l parpsi Jung'or parpisiga juda o'shash bo'lib, barg bo'laklarining ingichka chiziqsimon bo'lishi bilan farq qiladi. Oqdahanli parpi ko'p yillik bo'yi 50-200 sm balandlikda o'simlik. Poyasi qirrali, yuqori qismi yopishqoq bezli tukli. Barglari yirik ,qalin, yuraksimon yoki buyraksimon dumaloq, uzunligi 10-20sm, eni 20-40 sm. Poyada ketma ket joylashgan. To'q gunafsha rangli gullari poya uchidagi to'pgulda shingilga to'plangan. Mevasi 10-18mm uzunlikdagi tukli yoki tuksiz. Iyun- iyul oyida gullaydi, iyul –avgust (sentabr)da mevasi yetiladi.

Oq parpi o'simlikning bo'yi 15smga yetadi. Poyasi tik oddiy va kam novdali. Toshkent, Samarqand viloyatidagi tog' va tog' o'rtalatida , nam yerlarda tarqalgan. Oq parpini hamma qismi zaxarli ayniqsa, tugunak ildizlari juda zaxarli.[

Qo'llaniladigan qismi. Ildizpoya –tuganagi va jung'or parpisining quritilmagan yer ustki qismi hisoblanadi.

Parpi o'simligining hamma qismlarida alkaloidlar bor, bular asosan 2,35% gacha (jumladan 0.6% akonitin, 0.24% zongorin, 0.1% monoatseti) miqdorda tugunaklarida, kamroq darajada (0,5% gacha miqdorda) yer ustki qismida to'planib boradi. Oqdahanli parpinining hammasi qismida alkoloидлар yig'indisi bo'ladi. Alkoloidlar yig'indisidan mezokonitin , lappakonitin, ekselzin, aksinatin, koridin, glaunidin, oksilan-akonitin, o-metilarmpavin va bosha sof xolda alkoloидлар ajratib olingan. Parpi turkumidagi o'simliklar tarkibida alkaloidlardan tashqari o'simliklarning tugunaklaridan kraxmal va organik kislotalar, sapaninlar va boshqa moddalar topilgan.

Lappokonitin alkoloиди asosida allapinin dorivor preparati yaratildi. Yurak aritmiasini davolashda allapenin preparati keng qo'llanilmoqda. Kalamush yuragida papilyar muskulining qisqarish faoliyatini o'rganishda ham shu o'simlik avlodи turlaridan ajratib olingan diterpen

qatori alkaloidlarli -15 astetoksiazometin atizin va 15-gidroksiazometin dan foydalaniladi. Aritmiya ko'proq bolalar va o'smirlarda kuzatiladi. Allpinin tabletka va ampuladagi eritma xolda chiqariladi. Artimiyadan tashqari paraksizmal taxikardiya , ekstrasistola , paraksizma va yurakning boshqa ko'p kasalliklarini davolashda ishlataladi.

Xulosa qilib aytadgan bo'lsak parpi o'simligini barcha turlarida alkaloidlar mavjud bo'lib, o'simlikning deyarli barcha qismi ildizi, tiganagi, yer ustki qismida alkaloidlar mavjud. O'simlikning yer ostki qismi yer ustki qismig nisbatan ko'proq alkaloid to'playdi. Yana o'simlik tarkibida sapaninlar, kraxmal va organik kislatalarning mavjudigi o'simlikning ko'p foydali ekanligini belgisidir.

Foydalanan adabiyotlar ro'yxati

1. Zaynobiddinov Anvar Erkinjonovich 15-Asetokiazometin atizin va 15-gidroksiazometin atizin diterpenoid alkaloidlarining inotrope tasirini qiyosiy tavsiflash Toshkent-2016 .
2. A.Xamidov , M.Nabiev, T.Odilov,, O'zbekiston o'simliklar aniqlagichi" Toshkent „O'qituvchi” 1987.
- 3.H.X.Xolmatov Farmakognoziya I QISM Toshkent -2008
4. M,X, Xaydarov M.X.Xojimatov „O'bekiston o'simliklari”.
5. X.X.Xolmatov „Dorivor o'simliklar”.
6. Internet malumotlari.

EKOLOGIK MUAMMOLAR YECHIMI

Xudayberganova Manzura Iskandarovna
Xorazm viloyati Bog`ot tumanidagi
1-son umumiy o`rta ta`lim maktabi
geografiya fani o`qituvchisi
Telefon:+998(91) 919 18 83
Manzuraxudayberganova1@gmail.com

Annototsiya: O`zbekiston ekologiyasini yaxshilash uchun, mamlakatimizdagi iqtisodiy ahvolni yaxshilash, ekologik tanazzulning oldini olish uchun xalqimiz orasida qadimda ma`lum bo`lgan ekologik madaniyatni tiklashimiz, tarixni yaxshilab o`rganishimiz hamda undan hozirgi sharoitda foydalanish imkoniyatlarini qidirib topishimiz kerak.

Kalit so`zlar: Ekologik muammo, ekologik madaniyat, mintaqaviy ekologik muammo, Orol muammosi, ekologik muammolar yechimi

Inson faoliyati ta`sirida biosferaning o`zgarishi juda tezlik bilan bormoqda. Insoniyatning tabiiy jarayonlarga ana shunday ta`sirda yoki munosabatda bo`lishi natijasida XX asr o`rtalarida ekologik muammolar juda avj olib ketdi. Ekologik muammo deganda insonning tabiatga ko`rsatayotgan ta`siri bilan bog`liq.

Inson sivilizasiyasining rivojlanishi va uning tabiat bag`riga tobora chuqurroq kirib borish oqibatida ahvol tubdan o`zgardi. Bugungi kunda ibtidoiy sof tabiat haqida gapirmasa ham bo`ladi. Bundan tashqari tabiatda toshqinlar, o`rmon yoginlari, chang bo`ronlari va boshqa tabiiy jarayonlar yuz beradi. Bularning barchasi tabiatning tabiiy muvozanatiga putur yetkazadi. Dunyo bo`yicha kuzatiladigan tabiiy, antropogen yoki sof antropogen hodisalar umumbashariy muammolar deb qaraladi. Ana shunday ekologik muammolarga ba`zi bir misollarni keltirib o`tamiz:

1. “Atmosferaning dimiqishi” hodisasi.
2. “Ozon qatlaming siyraklanishi” hodisasi.
3. “Chuchuk suv” muammosi .
4. “Tirik tabiatdagi o’simlik va hayvon turlari sonining qisqarishi” muammosi.
5. “Pestisetlardan foydalanish” muammosi.

Mintaqaviy ekologik muammolar. Yer yuzasining muayan mintaqasi o`ziga xos tabiiy iqlim, ijtimoiy – ekologik, etnografik xususiyatlari uni tabiat bilan inson o`rtasidagi o`zaro aloqa munosabatlari harakterini belgilab beradi.

O`zbekistondagi ekologik muammolar

Bugungi kunda mustaqil o`zbekiston yirik sanoat va agrar mintaqa bo`lib, kelajakda dunyoga yuz tutgan mashina sozlik, energetika, kimyo, oziq – ovqat sanoati, transport majmuuni yanada rivojlantirish ko`zda tutulgan. Bunday ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishi Respublikada ijtimoiy – ekotizmlarning holatiga muayan darajada salbiy ta`sir ko`rsatadi.

Respublikada keskin bo`lib turgan ekologik va tabiatni muhofaza qilishga oid muammolar quyidagilar:

1. Yirik hududiy – sanoat majmualari joylashgan rayonlarda ya`ni Angren-Olmaliq Chirchiqlarda, Farg`ona-Marg`ilonda, Navoiy va boshqa rayonlardagi tabiatni muhofaza qilish muammolari. Bu rayonlarda ijtimoiy-ekotizm holati yaxshi emas. Chunki sanoat markazlarida chiqayotgan turlixil gazlar va chiqindilar atrof-muhitni ekolgik holatini buzulishiga olib kelmoqda.
2. Agrosanoat majmuidagi ekologik muammolar.
3. Tabiatdagi suvlarning sanoat chiqindilari pestisedlar va mineral o`g’itlar bilan ifloslanishi ham muammolardan biridir.
4. O’simlik va hayvonot dunyosini muhofaza qilish va qayta tiklash muammolari, qo`riqxonalar va milliy bog`lar tarmog`ini kengaytirish.

O`zbekistonda ekologik vaziyatni yaxshilash yechimi

O`zbekiston Respublikasi tabiatni muhofaza qilish va undan oqilona foydalanish borasidagi asosiy strategik maqsadlar quyidagilar hisoblanadi:

Aholining sihat-salomatligi uchun qulay sharoit yaratish, beosferaviy muvozanatni saqlash; O`zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish samaradorligi va barqarorligini ko`zlagan holda

tabiiy resurslardan foydalanish qayta tiklanadigan tabiiy resurslar ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarining muvoznatini saqlash tiklanmaydigan resurslarni ishlab chiqarish, chiqindilardan oqilona foydalanish; regional va lokal darajalarda tabiatni qayta tiklanish hususiyatini tiklash; tabiatning daslabki turlari va ularning genofondini landshaftlarning xilma – xilagini saqlash.

Orol dengizi muammosi bilan bog'liq halokatli ekologik – iqtisodiy va ijtimoiy ahvolni yaxshilash, Orol dengizini saqlab qolish maqsadida aholini sifatlari ichimlik suvi bilan ta'minlash. Orol bo'yisi aholisini normal sanitari sharoitlar va ozuqa bilan ta'minlash uchun Markaziy osiyo davlatlari bilan birgalikda qisqa vaqt ichida yagona SUV xo'jaligi siyosatini ishlab chiqish hamda har-bir Respublikaning Orol dengiziga quya oladigan suvi, ya'ni Orol bo'yidagi barcha tabiiy ko'llarni saqlab qolish kabi ishlar rejalashtirilgan.

Atmosfera havosini muhofaza qilishning asosiy yo'nalishi shahar va aholi yashaydigan punktlarda atmosfera havosining sifatini yaxshilash, keyinchalik sanitari-gigienik qoidalarga rivoja qilish buning uchun Respublikamizning barcha hududlarida chiqindilarni kamaytirish, kam chiqindili texnologiyalarni yaratish, chang to'plovchi va tozalovchi yangi qurilmalarni yaratish va ularning ishlab chiqarish samaradorligini oshirish eskirgan qurilmalarni yaxshilash bilan almashtirish va boshqalar. Orol dengizining qurishi iqlim o'zgarishiga ham sababchi bo'ldi. Qurg'oqchilik tufayli iqlimning keskin kontenentalligi ortib ketdi. Sut emizuvchi hayvonlar va qushlar kamayib ketdi. Qurigan maydonlar xavfli kasallikkarni tarqatuvchi kemiruvchi bilan to'lib bormoqda. Orol bo'yining sanitari-epidemiologik ahvoli nihoyatda og'irlashmoqda. Agar zudlik bilan tabiatda vujudga kelayotgan muammolar hal qilinmasa insoniyat va butun mavjudodning hayoti xavf ostida qoladi. Shunday ekan biz barchamiz tabiatni asrab avaylashimiz, uning har-bir qarich yerini ko'z qorachig' iday asrashimiz, tabiat boyliklaridan oqilona foydalanishimiz, har-bir tomchi suvni tejab ishlatishimiz, tabiat haqida doimo g'amxo'rlik qilishimiz lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Soliyev A "Iqtisodiy geografiya: nazariya, metodika va amaliyat" Toshkent 2013
2. Vahobov X, Tillaboyeva M "Iqtisodiy geografiya asoslari" Toshkent.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(25-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000